

Dujmo Žižić – Ante Lalić

Planirana Radnička stambena kolonija u Solinu 1949. godine

Dujmo Žižić
HR, 21000 Split
Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
Matice hrvatske 15

Ante Lalić
HR, 21000 Split
Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
Matice hrvatske 15

Postrojenja dalmatinske industrije cementa nakon Drugoga svjetskoga rata bila su velikim dijelom porušena. Obnova tvornica i pokretanje strateški važne proizvodnje zahtijevali su brojne nove radnike, a promjena društvenoga uređenja omogućila je ambiciozno planiranje centralnoga naselja za njihov smještaj. Projektni zadatak je u središte solinskoga industrijskog bazena smjestio prvenstveno stambene, ali i upravne i kulturne sadržaje, gotovo ignorirajući antički i suvremeni kontekst. Urbanističko rješenje Radničke kolonije izradio je godine 1949. arhitekt Neven Šegvić, a četiri tipa višestambenih zgrada kojima je plan trebao biti realiziran projektirao je arhitekt Fabijan Kaliterna. Prostorna intervencija uzrokovala je prijepore zbog konfliktnog preklapanja s arheološkom baštinom te u konačnici nije realizirana.

Ključne riječi: Salona, Solin, Dalmacija, industrija cementa i cementnih proizvoda, tvorničko naselje, Radnička kolonija, arhitekt Neven Šegvić, arhitekt Fabijan Kaliterna

UDK: 711.2(091)(497.5 Solin)

Pregledni članak
Primljeno: 26. svibnja 2015.

Uvod

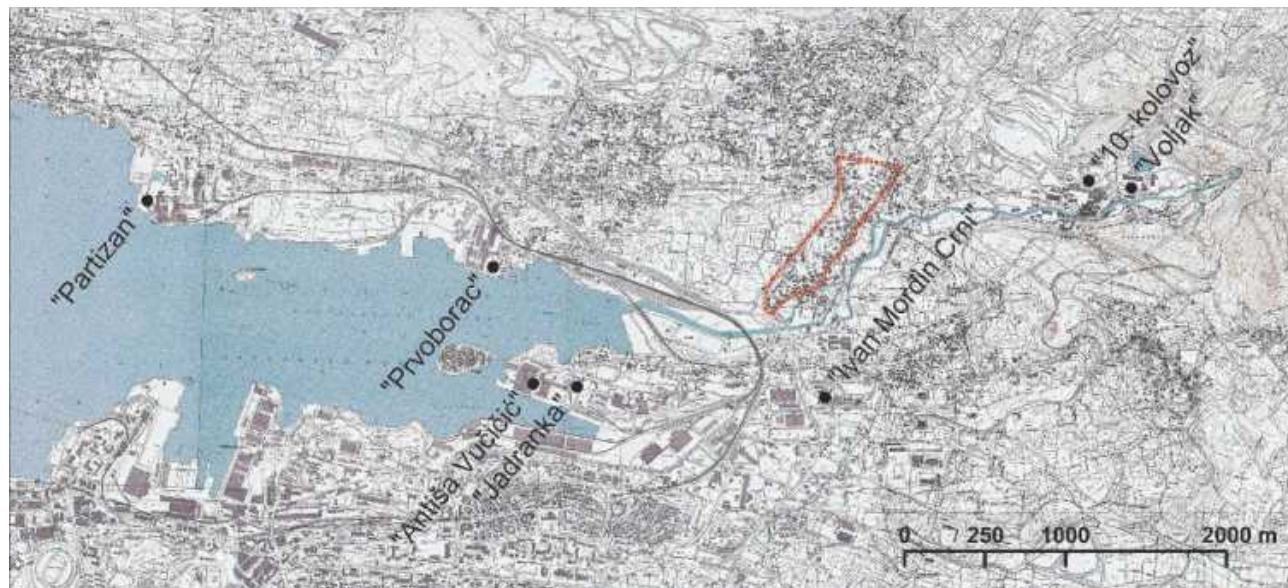
Intenzivni procesi industrijalizacije ostavili su izraziti trag na području srednje Dalmacije. Te procese predvodila je industrija cementa kronološki, kao i ostvarenim gospodarskim, prostornim i socijalnim utjecajem. O stoljeću i pol kontinuirane proizvodnje svjedoči industrijska baština deset izgrađenih tvorničkih sklopova, intervencije u topografiji te prateća tehnološka, prometna i socijalna infrastruktura. S urbanističkoga gledišta, pozicioniranje prostornih zahvata gospodarskih procesa u prirodnom prostoru i kulturnom krajoliku beskompromisno je određivano imperativima proizvodnje i transporta. Industrijalizacija nije bila blagonaklona prema zaštiti ambijenta i vrijednosti krajolika, ni prema zaštiti slike i mjerila naselja. Istodobno ovi su zahvati značajno pridonosili infrastrukturnom sazrijevanju urbanih struktura i regije u cjelini. Unatoč velikom utjecaju industrije cementa na prostor, njezini arhitektonski i urbanistički aspekti nisu adekvatno istraženi ni valorizirani. Posljedično, postoje

brojni neobjavljeni projekti među kojima svojom ambicioznošću posebno mjesto zauzima urbanističko rješenje Radničke kolonije u Solinu nastalo 1949. godine.¹

Početak Drugoga svjetskoga rata proizvodnja se odvijala u šest tvornica koje postaju strateški ciljevi svim zaraćenim vojskama. Osim samoga cementa potrebnog za izgradnju ratne i logističke infrastrukture, važne su bile i tvorničke radionice, elektrocentrale, operativne obale i druga postrojenja. Tijekom okupacije tvornice su bile okružene nizovima bunkera te su u njima bile organizirane stalne vojne ophodnje. Postrojenja su više puta bila cilj savezničkoga zračnog bombardiranja kao i brojnih partizanskih diverzija, a prije povlačenja okupator je minirao obale i druge važnije proizvodne sklopove. Nakon oslobođenja Splita i okolice u listopadu 1944. tvornice su bile porušene, skladišta prazna, a proizvodni kapaciteti praktično nisu postojali.² U ratu je poginulo 273 radnika dalmatinske industrije cementa, a mnogi su bili trajno

1 Jedini autorima poznati primjer ovoga zanemarenog urbanističkog rješenja i prateće dokumentacije postoji u arhivskoj građi tvrtke CEMEX Hrvatska d. d. koja se čuva u Državnom arhivu u Splitu, Glagoljaška 18 (dalje HRDAST), sign. 162. Ovo je ujedno i izvor svih citata u članku ukoliko nije drugačije (ili detaljnije) naznačeno.

2 Ž. Jenjić 1985.

Slika 1

Položaj Radničke kolonije u odnosu na tvornice cementa i cementnih proizvoda solinskoga industrijskog bazena (prikaz na HOK5)

onesposobljeni za rad što je stvorilo potrebu za doseljnjem novih radnika ključnih za obnovu i ponovno pokretanje proizvodnje.

Poslijeratna promjena društvenoga uređenja dovela je izdvojene tvorničke sklopove pod zajedničku centraliziranu upravu. Upravo su tvornice građevinskoga materijala postale prioritet pri obnovi porušene zemlje. Direktore tvornica imenovao je ZAVNOH u veljači 1945. Među prvim koracima nove socijalističke vlasti bilo je provođenje Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća 1946. godine.³ U dalmatinskim tvornicama cementa obnovom i radom upravljali su radnički odbori koji su tvornicama uskoro promijenili nazive sukladno novim društvenim okolnostima.⁴ Zakon o petogodišnjem planu razvitka narodne privrede FNRJ, donesen u lipnju 1947., detaljno razrađuje planove za industriju cementa,⁵ a njegovo provođenje je pratila sve složenija mreža državnih

upravnih organa. Formirano je deset glavnih direkcija,⁶ među njima i Glavna direkcija savezne industrije cementa koja je djelovala kao udruženo privredno poduzeće. Ovim su zaključeni procesi kojima su se, do tada samostalni, dalmatinski pogoni za proizvodnju cementa našli pod zajedničkom upravom. Gospodarsko i strateško značenje industrije cementa kao i potreba velikoga broja novih radnika dovelo je do izrade urbanističkoga plana za središnje naselje dalmatinskih »cementaša« u Solinu godine 1949. (sl. 1).

Projektni zadatak

Poslije Drugoga svjetskoga rata tvornice cementa djelovale su kao samostalni naručitelji projekata ili kao privredno udruženje Dalmatinske industrije cementa i cementnih proizvoda, poznatije prema skraćenoj inačici imena *Dalmacem*. Potrebne prostorne kapacitete

3 Objavljen u Službenom listu FNRJ, br. 98/46. Zakon je dvije godine kasnije doživio izmjene (Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća objavljenom u Službenom listu FNRJ, br. 35/48), kada je među 42 privredne grane obuhvatio i rudarstvo, industriju građevinskoga materijala i transport.

4 Tvornica u Sv. Kaju (predratnoga naziva *Adriaportland*) primenovana je u *Prvoborac*, u Majdanu (*Split*) u *10. kolovoz*, u Ravnicama (*L'Avocat&Co.*) u *Renko Šperac*, u Kaštel Sućurcu (*Dalmatia*) u *Partizan*, u Vranjicu (*Salonit*) u *Antiša Vučić*. U prvih nekoliko poslijeratnih godina su u dokumentaciji korišteni nazivi: Pogon *Adria*, Pogon *L'Avocat* itd.

5 Objavljen u Narodnim novinama, br. 61/47, prema proklamiranim ciljevima nazivan je planom industrijalizacije i elektrifikacije.

6 A. Holjevac Tuković 2004. U NR Hrvatskoj to su bile glavne direkcije za metalnu, drvnu, kemijsku i prehrambenu industriju, odjeću i obuću, ugljen, elektroprivredu, državna poljoprivredna dobra, građevinske industrije i građevinarstvo. Glavne direkcije djeluju od 1947. do 1952., a od 1950. do 1951. nazivaju se Generalne direkcije.

Radničke kolonije odredio je *Program za urbanističko rješenje radničkog naselja dalmatinske industrije cementa u Solinu* koji je za *Dalmacem* u Splitu 11. veljače 1949. sastavio ing. Pero Machiedo te potpisao direktor Stjepan Marković.⁷ Poglavlje *Smještaj naselja obzirom na fabrike i veza sa komunikacijama* ambiciozno određuje prostorni okvir zahvata: »Sa desne strane turističkog puta Split – Šibenik /Split – Trogir/, a u području mjesta Solin, nalazi se zemljište za buduće naselje. Uz stari put Solin – Klis, sa lijeve i desne strane postoje stambene zgrade i zgrade za javne ustanove, koje su svojim znatnim dijelom za vrijeme rata oštećene, a neke i potpuno srušene. Sa jugo-istočne strane izgrađenog prostora u Solinu prolazi rijeka Jadro, koja na dijelu uz gusto izgrađeno naselje čini bivšu »Deltu« same rijeke i koja na taj način zahvata predio pokriven sa zelenim pojasom i čini tako zelenu oazu u području, koje je siromašno sa zelenilom. Područje koje se prostire sjeverno od spomenute »Delte« do uskotračne pruge Split – Sinj, te istočno do Sutikve ispod sela Mravince i južno do ceste Split – Solin, predstavlja neizgrađeni teren na kojem je podignuto samo nekoliko stambenih seoskih zgrada / Japirko i Puljevići/. Na ovom području sve do puta Solin – Split, može se izgraditi radničko naselje, s tim da se ono projektuje, tako da u njega bude usklobljen gusto izgrađeni dio Solina, uz postojeću cestu Solin – Klis.« Ovim *Programom* je praktično cijeli uži solinski prostor rezerviran za zadovoljavanje *Dalmacemovih* apetita. Kilometarski potez pravdan je brojem tvornica, jer je naselje bilo potrebno »za smještaj radnika i namještenika iz pogona: »10. kolovoz« – »Prvoborac« – »Partizan« – »A. Vučićić« i same Uprave.«⁸ U popisu tadašnjih dalmatinskih cementara nedostaju samo dvije omiške tvornice.⁹ *Program* obrazlaže da se »pogon »Renkošperac« nalazi izvan dohvata, pa je potrebno za isti osigurati posebno naselje«. Autori *Program*a svjesni su srazmjerno velike udaljenosti planiranoga naselja do tvornice u Kaštel Sućurcu te dodaju: »...idealnije rješenje i izvor terena za građenje bio bi u području solinskih iskopina, međutim radi historijsko-arheoloških vrednota i radi zaštite istih ovaj teren ne dolazi u obzir za gradnju.«¹⁰ Sastavljačima *Program*a očito primamljiva,

naoko prazna površina Salone spomenuta je uz obrazloženje (gotovo opravdanje) odluke da se na njoj ne gradi.

Za radnike navedenih tvornica planirana je izgradnja 210 stanova i četiriju zgrada za dvjestotinjak samaca tijekom petogodišnjega razdoblja. U iščekivanju Direktivne regulacione osnove grada Splita (donesene godine 1951.) koja je morala definirati i solinsko područje, *Program za urbanističko rješenje naselja* predviđao je etapnu izgradnju, uz podizanje prioritetnih stambenih kapaciteta već tijekom tekuće 1949. godine. Prva faza je kvantificirana s deset zgrada, odnosno 40 stanova, a uzrok žurnosti njihove izgradnje bio je financijske prirode: »Prema direktivama Generalne direkcije savezne industrije cementa u Beogradu, u slučaju da se radovi na stambenim zgradama ne otpočnu do 1. V. 1949. god. sva finansijska sredstva, namjenjena i osigurana u investicionom planu za ovo građenje, bit će virmanisana na druga poduzeća po administrativno-operativnom rukovodstvu direkcije.«

Dalmacem 12. veljače 1949. od Oblasnoga narodnog odbora Dalmacije, Ureda za urbanizam i regulaciju Split traži suglasnost »za lokaciju stambenog naselja i kulturno upravnog centra u Solinu.«¹¹ Ravnatelj ureda je tada bio splitski arhitekt i urbanist Budimir Pervan. Važnost industrije cementa za državu je i formalno naglašena pa se, među ostalim osnovnim odrednicama projekta, navodi: »Značaj objekta: savezni.«¹² Međutim, dolazi do konflikta planiranog programa i arheološke baštine čije je interese branio ravnatelj Arheološkoga muzeja u Splitu i solinskih iskopina dr. Mihovil Abramić.¹³

Ravnatelj Abramić u dopisu 19. veljače 1949. upravi *Dalmacema* ponavlja upozorenje od 7. veljače 1949. da se »po zakonskim propisima zaštite (...) ambijenta historijskih mjesta protivi da se Radnička kolonija, makar samo sa 10 objekata gradi unutar bedema stare Salone.«¹⁴ Zasigurno upozoren na žurnost početka izgradnje prve faze naselja, ravnatelj Abramić ostavlja mogućnost da isključivo istočno od nove ceste za Klis »koja siječe teritorij starodrevne Salone, mogu za nevolju biti sagrađene seljačke kuće Solinjana iz kamena sa specifično individualnim karakterom i izgledom...«. Pripreme za izgradnju ove ceste su 1949.

7 HRDAST, sign. 163, mapa 60, Radničko naselje Solin.

8 Isto.

9 D. Žižić – K. Marasović 2014. U Ravnicma je 1908. podignuta tvornica *Cement* (nakon 1923. *L'Avocat&Co.*; nakon 1946. *Renkošperac*). U obližnjem Brzetu je 1928. izgrađena tvornica *Palaveršić*, a ova srazmjerno malena tvornica je 1947. pripojena tvornici *Renkošperac* kao Pogon B.

10 HRDAST, sign. 163, mapa 60.

11 HRDAST, sign. 163, mapa 60: dopis pov. br. 52/49.

12 HRDAST, sign. 163, mapa 60.

13 Mihovil Abramić, hrvatski arheolog (Pula, 12. svibnja 1884. – Split, 8. svibnja 1962.). Arheologiju, povijest staroga vijeka i klasične jezike studirao je u Beču, gdje je i doktorirao. Ravnatelj je Arheološkoga muzeja u Akvileji (1913. – 1919.) i Arheološkoga muzeja u Splitu (1926. – 1950.). Redoviti je član JAZU od 1947.

14 HRDAST, sign. 163, mapa 60.

godine već bile u tijeku,¹⁵ a dovršena je iduće godine.¹⁶ Cesta Solin – Klis je tako postala prostorna granica do koje je moguće graditi, a i danas predstavlja granicu arheološkoga parka antičke Salone i gusto izgrađenoga solinskog centra. Iz daljnijeg teksta postaje jasno da je Abramić spreman pristati na gradnju »seljačkih kuća«, ali da »nikako ne može dozvoliti izgradnju šablonskih geometrijskih objekata bez specifičnog lokalnog karaktera kako to obično bivaju radničke kuće ili kolonije«. Iako nije eksplicitno navedeno, ovime ravnatelj Abramić zasigurno misli na seriju tipskih zgrada izgrađenu za *Dalmacem* u Sv. Kaju, Majdanu i Ravnicama koncem četrdesetih godina. Projektirao ih je splitski arhitekt Aleksandar Guzina u travnju 1947. godine,¹⁷ također za Građevno-projektantski ured za Dalmaciju, a predstavljaju nedovoljno valoriziran sloj hrvatskoga arhitektonskog stvaralaštva.

Iz današnje perspektive teško su shvatljivi kriteriji kojima je ravnatelj Abramić uvjetovao izgradnju unutar salonitanskih bedema. Brojne su kontradikcije ovoga pokušaja da se odgonetne karakter seljačke višestambene zgrade. U Solinu, koji je seoski karakter počeo gubiti četiri desetljeća ranije (i to upravo zahvaljujući naručitelju projekta), radi zaštite antičke Salone izbjegavaju se tipske radničke nastambe dajući prednost »seljačkim kućama«. Zahtjevni projektni zadatak i neizbježn sukob s gustim arheološkim kontekstom ocrta okvire u kojima je Radnička kolonija bila osmišljena i pozicionirana u ovom osjetljivom prostoru.

Urbanističko rješenje Radničke kolonije arhitekta Nevena Šegvića

Izradu urbanističkog rješenja Dalmatinska industrija cementa i cementnih proizvoda naručila je od splitskoga Građevno-projektantskog ureda za Dalmaciju.¹⁸ Ovaj

ured, poznatiji pod kasnijim nazivom *Projektant*, bio je prvi, a dugo i jedini, projektni ured u Dalmaciji. Za rješenje delikatnoga zadatka angažiran je stručnjak izvan matičnog ureda – arhitekt Neven Šegvić.¹⁹ Jedan od ključnih hrvatskih arhitekata 20. stoljeća radio je od 1946. na Akademiji likovnih umjetnosti, a od 1949. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. U poslijeratnim godinama istaknuo se člancima i ogledima, a to je i razdoblje u kojem Šegvić intenzivno stvara iskušavajući se u širokom spektru arhitektonskih tipologija.²⁰ Za sagledavanje socijalnog konteksta i autorovih polazišta pri planiranju Radničke kolonije referentni su Šegvićevi projekti i realizacije standardnih kućica – tipoloških jedinica individualnoga stanovanja (tip A/B, Gradac, Bačvice u Splitu). Konstrukcijom su bile prilagođene serijskoj proizvodnji i montaži te su: »materijalizacija autorova socijalnog kreda objavljenoga 1945. godine: Najosnovnija zadaća arhitekture danas jest: stvoriti krov nad glavom našim ljudima.«²¹ Rana teoretska i stručna profilacija arhitekta Šegvića kvalificirala ga je da, samo osam godina nakon diplome, izradi urbanističko rješenje naselja od saveznog značenja na višeslojnom solinskom prostoru.

Obuhvaćeno je područje načelno definirano *Programom za urbanističko rješenje naselja*, a pruža se u smjeru jugozapad-sjeveroistok, usporedno sa starom cestom za Klis (sl. 2). Sjeverozapadnu granicu obuhvata određuje dugi ravni potez nove ceste Solin – Klis, dok prema sjeveru granica nije jasno naznačena. Razinom razrade razlikuju se dva dijela Radničke kolonije. Unutar perimetra salonitanskih bedema jasno su diferencirani tipovi zgrada i sekundarna mreža komunikacija. Nasuprot ovome, zona smještena sjeveroistočno od današnje Ulice kralja Zvonimira manje je precizno definirana, a gabariti zgrada su

15 Isto. *Program za urbanističko rješenje* donosi: »Od raskršća puteva Solin – Trogir i Solin – Klis, trasirana je nova auto-cesta Split – Sarajevo prema Klisu, dio iste ceste od raskršća /od Širine / nalazi se u gradnji. Ova cesta dijeli Solin od karakteristično-arheoloških objekata rimske Salone. (...) Jugoistočno od nove ceste proteže se neizgrađeni pojas u dubini od cca. 120 m, koji može da bude upotrebljen za građenje.«

16 B. Nadilo 2002, str. 256. Željezničko građevno poduzeće br. 11 (ŽGP 11), poznatije pod kasnijim imenom *Vladimir Gortan*, od 1950. radi na rekonstrukciji prilaznih cesta Splitu. Izgradnju ceste Solin – Klis i tunela ispod kliške tvrđave vodi Vladimir Nosso, dipl. ing. građ., utemeljitelj i dugogodišnji tehnički direktor tvrtke.

17 D. Žižić – K. Marasović 2014, str. 45-46. Arhitekt Guzina projektirao je zgradu za 40 samaca predviđivši višestruko ponavljanje tipske zgrade, pa je jedna izgrađena u Sv. Kaju, a još dvije u Ravnicama. Također je projektirao i tipske višestambene zgrade s četirima trosobnim stanovima. Osim jedne zgrade izgrađene u Sv. Kaju, izgrađene su još tri u Majdanu te dvije u omiškim Ravnicama. U oba primjera arhitekt Guzina u nezahvalnim uvjetima uspijeva kvalitetno unaprijediti osnovni arhitektonski program prilagođavajući se terenu i zatečenoj urbanističkoj kompoziciji svakoga od navedenih naselja.

18 N. Mikulandra 1976, str. 7. »Oblasni narodni odbor u Splitu 18. travnja 1946. osniva »Građevno-projektantski ured za Dalmaciju« sa središtem u Splitu, kao svoju operativnu jedinicu. (...) Godine 1949. ured mijenja naziv u »Projektant«, građevno-projektnti zavod – Split.« Projektant radi na rekonstrukcijama i gradnji novih zdanja u svim dalmatinskim cementarama: *Prvoborac*, *Partizan*, *10. kolovoz*, *Ivan Mordin* – *Crni* i *Renkošperac*. Stečeno iskustvo dovelo je do suradnje i s drugim tvornicama cementa u zemlji.

19 Neven Šegvić, hrvatski arhitekt (Split, 26. siječnja 1917. – Zagreb, 13. listopada 1992.). Godine 1941. diplomirao je na Arhitektonskom odjelu Akademije u Zagrebu. Nedugo nakon urbanističkoga rješenja za Solin izveo je rekonstrukcije ljetnikovca Sorkočević u Dubrovniku (1950. – 1953.) i palače Karaman u Splitu (1951. -1957.). Autor mnogobrojnih urbanističkih i regulacijskih osnova te stručnih radova (Novi putovi graditeljstva, 1945.). Godine 1985. dobio je Nagradu *Vladimir Nazor* za životno djelo.

20 Više o Šegvićevim člancima A. Uchytal 2003.

21 A. Uchytal 2003, str. 148.

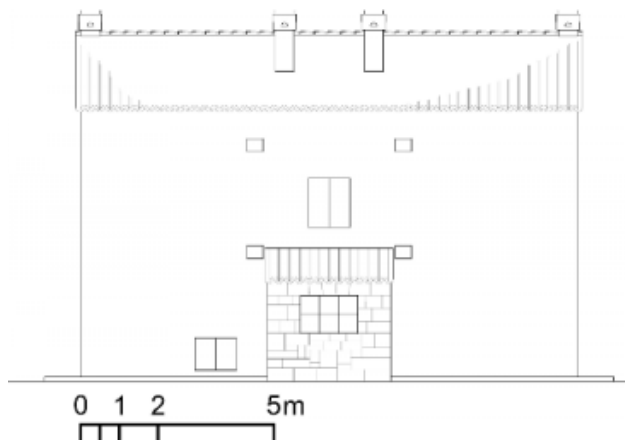
naselja oko kojeg će se podići zgrade za kulturne potrebe i ustanove, dok bi se ostali prostor imao upotrebiti za stanovanje i za zelene parkove unutar centralnog dijela naselja.«²² Iako se u kasnijim godinama višestruko dokazao majstorskim intervencijama u izgrađenom gradskom tkivu, Šegvićevo urbanističko rješenje Radničke kolonije ujednačenim prostornim rasporedom i orijentacijom gotovo zanemaruje okolni prostor i bogati povijesni kontekst.

Projekti tipskih stambenih jednokatnica Tip I, II, III i IV arhitekta Fabijana Kaliterne

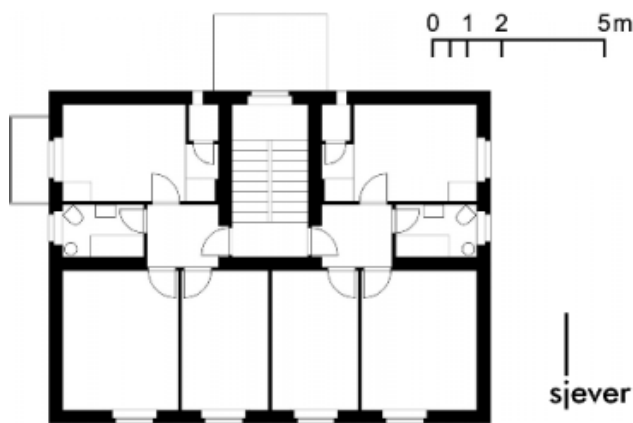
Nezahvalna zadaća arhitektonske interpretacije ovog projektnog zadatka dodijeljena je jednom od najplodnijih hrvatskih arhitekata – Fabijanu Kaliterni.²³ Za isti ured – Građevno-projektantski ured za Dalmaciju – Kaliterna u travnju 1949., usporedno s nastankom urbanističkoga rješenja, izrađuje projekte za četiri različite tipske zgrade nazvane Tip I, II, III i IV. Zgrade Tipa I, II i IV odobrilo je savezno povjerenstvo rješenjem Komisije za reviziju idejnih projekata Ministarstva građevina FNRJ od 18. svibnja 1949. Projekt zgrade Tipa III zbog predračunske cijene građenja nije prihvaćen, a u sačuvanoj dokumentaciji ne postoje njezini nacrti.

Na tragu smjernica ravnatelja Abramića, Kaliterna rabi tradicijski arhitektonski vokabular koji detaljnije obrazlaže tehnički opis: »Sva će pročelja biti izrađena od domaćeg kamena, obrađena na najjednostavnije, kao seljačke

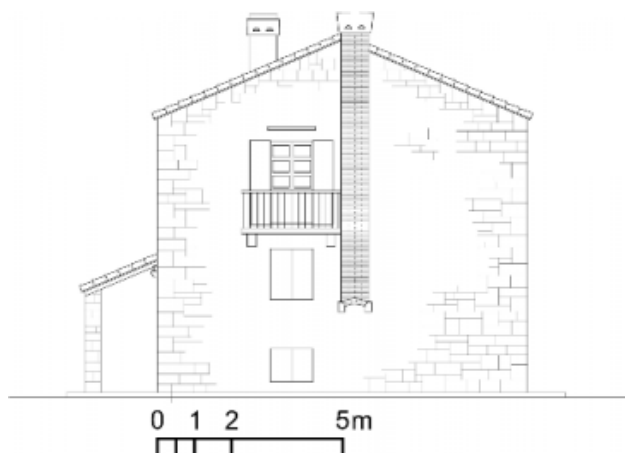
kuće u Solinu (kamen miljarica). Stepenice su od kamena. (...) Zgrade moraju biti pokrivene kupama kanalicama. (...) Prozori su jednostruki sa škurama.«²⁴ Tipске zgrade imaju racionalne, izražajno smirene dvoetažne volumene. Pročelja su fino proporcionirana, a akcenti su postignuti ulaznim prostorima, balkonima i istacima dimnjaka izvan ravnine zida (sl. 4, 5 i 8).

Slika 4 Sjeverno pročelje stambene zgrade TIP I (1949.) arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

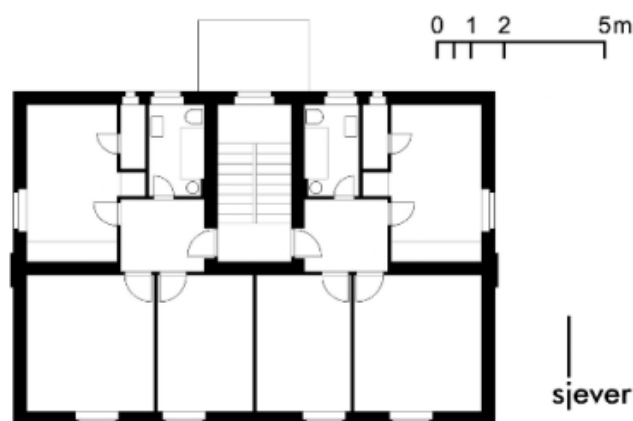

Slika 3 Tlocrt kata stambene zgrade TIP I (1949.) arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

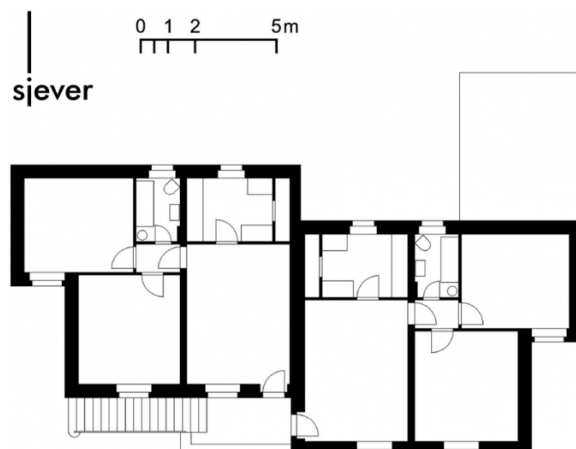

Slika 5 Zapadno pročelje stambene zgrade TIP I (1949.) arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

22 HRDAST, sign. 176. U konačnici je zgrada Uprave izgrađena u tvornici *Prvoborac* u Sv. Kaju po projektu arhitekta Srđana Čulića iz splitskoga *Projektanta* (1953.).
 23 Fabijan Kaliterna, hrvatski arhitekt (Split, 20. siječnja 1886. – Split, 30. siječnja 1952.). Završio arhitekturu na Visokoj tehničkoj školi u Pragu. Realizirao je više od 200 stambenih i javnih zgrada, većinom u Splitu (kuće Dvornik-Ferić, 1921.; Vila Radić, 1923.; Trgovinsko-obrtnička komora, 1930.; Oceanografski institut, 1930.).
 24 HRDAST, sign. 163.

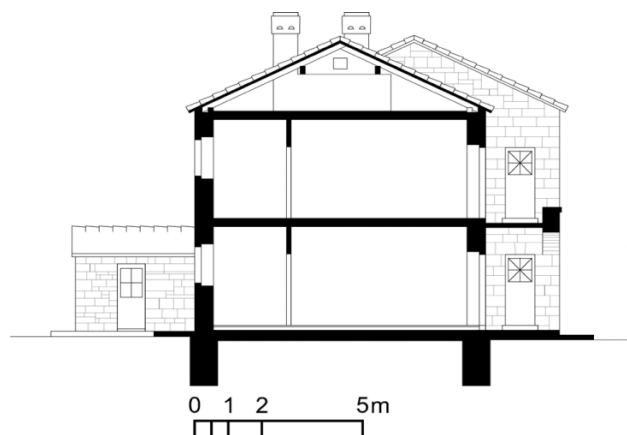
Slika 6
Tlocrt kata stambene zgrade TIP II (1949.)
arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

Slika 7
Tlocrt kata stambene zgrade TIP IV (1949.)
arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

Svi prihvaćeni tipovi zgrada su jednokatnice s po četiri identična stana. Pojedini tipovi zgrada razlikuju se površinom stanova. Strukturu Tipova I i II određuje središnje postavljeno dvokrako stubište s čijih se glavnih podesta ulazi u stanove. Funkcionalistička organizacija zgrade Tipa I rezultirala je jasnim zoniranjem tlocrta (sl. 3). Središnji dio dvosobnoga stana zauzimaju ulazni prostor i kupaonica. U južnom dijelu smještene su soba i dnevni boravak, a u sjevernom kuhinja s ostavom i blagovaonica. Jednokatnica Tip I ima izgrađenu površinu od 140 m². Neznatno je veća zgrada Tipa II koja ima izgrađenu površinu od 144 m². Osim gotovo zanemarive razlike u veličini, među zgradama postoji i jedna organizacijska razlika (sl. 6). Kupaonice su kod Tipa II postavljene na sjever, uz stubišni prostor. Ovime su izmijenjena sjeverna i zabatna pročelja, što bi zasigurno pridonijelo smanjivanju dojma unificiranih volumena buduće Radničke kolonije.

Komunikacijski sklop je donekle izmijenjen kod zgrade Tipa IV grupiranjem ulaza u stanove uz sklop jednokrakoga stubišta i terase (sl. 7). Stanovi na katu imaju ulaze s terase koja ujedno natkriva ulaze u prizemne stanove. Arhitekt Kaliterna reinterpretira ulazni sklop iz tradicijske arhitekture – balaturu. Prostor terase nalazi se u uglu koji je stvoren tlocrtnim smicanjem stanova za oko dva metra. Na ovaj način je arhitekt ujedno i oblikovno smanjio volumen najveće od četiriju tipskih zgrada. Ulaz preko terase preuzima ulogu prve dionice pristupanja stanu te je dozvolio arhitektu da ulazni prostor izostavi, ulazeći neposredno u zajednički prostor velikoga dnevnog boravka

Slika 8
Poprečni presjek stambene zgrade TIP IV (1949.)
arhitekta Fabijana Kaliterne (po HRDAST, sign. 163)

i blagovaonice. Dvije velike sobe su orijentirane prema jugu, istoku i zapadu, dok kupaonica, sprega i kuhinja imaju otvore na sjeveru. Tip IV je ujedno i najveća predviđena zgrada – jednokatnica s trosobnim stanovima ima izgrađenu površinu od 167,2 m², a projektirana je i zajednička vanjska praonica od 30 m².

U konačnici, projekt Radničke kolonije u Solinu nije izveden. Iako razlozi nisu jasno dokumentirani, pri zaključivanju treba imati na umu da je u Sv. Kaju, Majdanu, Kaštel Sućurcu i Ravnicama krajem četrdesetih godina izgrađeno više zgrada za potrebe *Dalmacemovih* radnika. Ovi

Slika 9
Radnička kolonija u Solinu (1949.) arhitekta Nevena Šegvića prikazana na DOF5 s označenim salonitanskim bedemima (po HRDAST, sign. 162)

stambeni kapaciteti su se vjerojatno pokazali dovoljnim za osiguranje nužnoga smještaja radnika u prvih nekoliko poslijeratnih godina. Projektu Radničke kolonije zasigurno nisu išle u prilog zapreke na koje je nailazio, kao niti zapriječeno povlačenje sredstava od saveznih tijela. Nakon provedbe Petoljetnoga plana rastu *Dalmacemovi* zahtjevi i ambicije za većim standardom stanovanja. U Sv. Kaju sredinom 1953. splitski projektant ing. Nikola Ferić projektira urbanistički sklop za Režijsko građevinsku grupu tvornice

cementa *Prvoborac*.²⁵ Sklop se sastoji od tvorničkoga restorana sa stambenim tornjem te dviju tipskih višestambenih dvokatnica kojih su neznatno modificirane inačice izvedene u Solinu i Vranjicu. Ferićeve tipske zgrade višeg standarda iz druge poslijeratne faze stanogradnje označile su kraj žurnog rješavanja *Dalmacemovih* zahtjeva, nakon čega povratak na pristup urbanizmu primijenjen pri planiranju Radničke kolonije više nije bio moguć.

25 HRDAST, sign. 174.

Zaključak

Kronologija poteškoća koje su pratile urbanističko rješenje Radničke kolonije i projekte tipskih jednokatnica pruža uvid u uključene aktere i njihove motive pri velikim prostornim intervencijama industrije cementa u arheološki zasićenom okruženju. Također, jasnije su i projektantske odluke u odnosu na prioritete kriterija kojima su donošene,

a koje bi van konteksta lako mogli proglasiti upitnima. Danas ovo nerealizirano urbanističko rješenje služi kao upozorenje o lakoći kojom stvarne potrebe, prostorna ograničenja, vremenski imperativi, financijske i druge objektivne okolnosti, čak i uz kompetentno strukovno vođenje, mogu biti kanalizirane u prostorno upitan pothvat.

Literatura

- A. Holjevac Tuković 2004   Ana Holjevac Tuković, *Društveno-gospodarske reforme 1950-1952. i njihov odraz na upravu Narodne Republike Hrvatske*, Arhivski vjesnik 46/2003, Zagreb 2004, 131-146.
- Ž. Jenjić 1985   Živko Jenjić, *120 godina dalmatinske industrije cementa (9). Od rata do ujedinjenja »Dalmacija-cementa«*, Dalmacija-cement. List radnog kolektiva 305 (XXVIII), Solin – Split lipanj 1985, 12.
- N. Mikulandra 1976   Nenad Mikulandra (uredio), *Arh-grad. biro »Projektant« – Split 1946-1976*, Split 1976.
- B. Nadilo 2002   Branko Nadilo, *Iz povijesti graditeljstva*, Građevinar 54, br. 4, Zagreb 2002, 255-258.
- A. Uchytíl 2003   Andrej Uchytíl, *Stratificiranje projektantskog opusa arhitekta Nevena Šegvića*, Prostor 11, br. 26 (2), Zagreb 2003, 145-155.
- D. Žižić – K. Marasović 2014   Dujmo Žižić – Katja Marasović, *Tvornica cementa i tvorničko naselje u Ravnicama pokraj Omiša*, Prostor 22, br. 47 (1), Zagreb 2014, 38-49.

Summary

Dujmo Žižić – Ante Lalić

The Workers' Residential Colony Planned in Solin in 1949

Key words: Salona, Solin, Dalmatia, cement and cement products industry, factory settlement, Workers' Colony, architect Neven Šegvić, architect Fabijan Kaliterna

In the year 1949 in the wider area of Solin, a central settlement for the purposes of the Dalmatian Cement and Cement Products Industry was planned. Besides the residential facilities for the workers and clerks of the factories in Sv. Kajo, Majdan, Vranjic and Kaštel Sućurac, planned was also construction of a cultural and administrative centre. The project provided for constructing of 210 flats in four-flat houses and four more residential blocks to accommodate around two hundred single persons, all these to be constructed over five years.

The authors of the Project Design were aware of the relatively large distance between the planned settlement and the factory in Kaštel Sućurac, wherefore even the ruins of Salona were considered a possible location, that was eventually rejected because of endangering the archaeological site.

The urban plan of the Solin Workers' Colony was prepared by the architect, Neven Šegvić, in 1949. He distributed standardised residential blocks loosely and uniformly between the existing road and the newly planned road to Klis, on 18 hectares of area of the Roman Salona and the modern town of Solin. The approach applied by Šegvić, one of the leading Croatian 20th century architects, testifies to the social needs and circumstances rather than the designer's skills.

The ungrateful task of architectural interpretation of the project was undertaken by the architect, Fabijan Kaliterna, of the Construction-Designing Office for Dalmatia. In April 1949 he produced designs for four standard types of buildings – Types I, II, III and IV, applying therein the traditional architectural vocabulary. In each of the rational, expressively calm two-storey volumes, Kaliterna housed four flats around a central staircase. The building types differ from each other by flat sizes.

The workers' colony project in Solin has never been implemented. The chronology of the difficulties that accompanied the project provides insight into the key protagonists and their motives in large spatial interventions of the powerful cement industry in this archaeologically sensitive environment. Also clearer are made the planning and designing decisions that, outside the context, could have been easily proclaimed questionable.